

PEDAGOGY AND EDUCATION

 DOI 10.51582/interconf.19-20.09.2024.012

Алгоритмізація роботи з учнями з особливими мовленнєвими потребами на уроках української мови

Рібцун Юлія Валентинівна¹

¹ кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії;
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України; Україна

Анотація.

У статті розкрита важлива роль алгоритмізації роботи з учнями з особливими мовленнєвими потребами. Запропоновані авторські тлумачення дефініцій алгоритму та алгоритмізації навчання, окреслені види алгоритмів, розкриті пізнавальні та регулятивні навчальні дії, які можна розвивати шляхом алгоритмізації навчальної діяльності. В статті презентовані зразки алгоритмів з покроковими поясненнями, які можуть бути використані на уроках української мови.

Ключові слова:

алгоритмізація навчання
діти з особливими мовленнєвими потребами
уроки української мови

PEDAGOGY AND EDUCATION

Модернізація спеціальної освіти України передбачає розширення мережі інклюзивних класів, де навчаються діти з особливими освітніми потребами. Чи не найбільший відсоток серед таких дітей складають учні з функціонально- і навчально-мовленнєвими труднощами, тобто з особливими мовленнєвими потребами (ОМП).

Одним з основних завдань, які постають перед педагогами, котрі працюють зі здобувачами початкової освіти з ОМП, є розвиток психомовленнєвої діяльності учнів. Молодші школярі з ОМП мають навчитись не лише механічно засвоювати знання з різних навчальних предметів, а й аналізувати, класифікувати, генералізувати отриману інформацію, встановлювати причинно-наслідкові, міжпредметні зв'язки, пов'язувати теоретичні та практичні аспекти вирішення різноманітних завдань, переносити загальні мисленнєві операції на розв'язання конкретних вузьких задач, навчитись думати загально [1].

Учнів з ОМП характеризує недостатня сформованість усного мовлення, навичок читання та письма, втрата або низький рівень інтересу до навчальної та психомовленнєвої діяльності (Е. Данілавичюте, В. Ільяна, З. Мартинюк, Т. Момот, О. Прищепова, Ю. Рібцун, В. Тарасун, Л. Тенцер, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.).

Захоплюючись у позашкільний час гаджетами, комп'ютерними іграми, діти користуються клавішами, готовими надрукованими відповідями, тому недостатньо закріплюють навички орфографічного письма, адже пишуть лише на уроках або під час виконання домашніх завдань, що значно знижує рівень каліграфії, вербального, логічного, творчого мислення, опанування української мови. Вивчаючи орфографічні правила, школярі досить часто механічно запам'ятовують їх, не використовуючи операційної сторони мислення, вироблених регулятивних і пізнавальних навчальних дій, виконуючи тільки частину операцій, переставляючи або випускаючи окремі складові, що створює значний розрив між теорією та практикою, ускладнює опанування предметів мовного циклу.

Учні з ОМП зі значними труднощами розв'язують різнорівневі математичні, лінгвістичні задачі навіть за аналогією, адже потребують деталізації пояснень, розкладання мультиструктурних дій на окремі елементи, демонстрації взаємозв'язків між ними. Недарма давньокитайський філософ, політичний діяч Конфуцій (Кун-цзи) у своїй книзі «Лунь Юй»

PEDAGOGY AND EDUCATION

зазначав: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію», адже, слухаючи вчителя, діти з ОМП засвоюють надто малий відсоток інформації, і навпаки, сприймаючи графічні схеми, таблиці, багаторазово виконуючи певні вправи, засвоєння навчального матеріалу відбувається значно швидше [2].

Дидактичні графічні, ілюстративні матеріали сприяють практичній реалізації теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін), багаторазовому закріпленню ряду мисленневих операцій, формуванню пізнавальних і регулятивних навчальних самостійних одно- та різнотипних дій, розв'язуванню задач (математичних, лінгвістичних) з відмінними вихідними даними, знаходженню загального способу дії, виокремленню складових дій, плануванню їх послідовності та реалізації [3].

За таких умов саме алгоритмізація навчання стає у пригоді вчителю інклюзивного класу. Під час алгоритмізації дії-складники сприймаються як більш простіші та зрозуміліші, що сприяє їх швидшій автоматизації, а отже, спрощенню, скороченню термінів фіксації. Так поступово розкладена інтелектуальна дія згортається, стаючи повною та автоматизованою [4].

Водночас алгоритмізація навчання потребує від педагога значних зусиль, адже молодші школярі з ОМП обмежені у розумінні самого поняття алгоритму на практиці, вміння бачити їх у повсякденному житті (режим дня, календар тощо), незважаючи на вже сформовані деякі навички алгоритмізації у дошкільному віці (складання башточки, мотрійки, навички самообслуговування). Це підкреслює важливість проведення досліджень у зазначеному напрямі, уточнення понять «алгоритмізація навчання» та «алгоритм».

Питаннями алгоритмізації освітнього процесу, зокрема дітей з особливими освітніми потребами, займалась ціла плеяда учених, зокрема: Л. Бартенева, В. Беспалько, Д. Богоявленський, П. Гальперін, В. Далінгер, Е. Данілавичюте, Б. Єрещенко, К. Єсипович, Г. Козуб, А. Колмогоров, Т. Крайнікова, Н. Криницький, Л. Ланда, М. Лапчик, А. Маркова, З. Мартинюк, В. Монахов, А. Оголевець, Г. Петерсон, С. Пошевелє, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, Н. Розенберг, О. Савченко, Т. Сак, Л. Сквайр, Б. Скіннер,

PEDAGOGY AND EDUCATION

Н. Тализіна, В. Тищенко, Л. Трофименко, Л. Фрідман, А. Черч, М. Шкільник та ін.

Розроблення та реалізація алгоритмів у алгоритмізації навчання передбачає: а) узагальнення форм різномістових процесів; б) розмежування певного завдання на окремі логічні структурні блоки; в) встановлення взаємозв'язків між ними; г) послідовний поблочний аналіз і вирішення конкретного завдання; д) прогнозування стратегій і шляхів оптимізації рішень.

Алгоритмізація навчання реалізується двома способами ознайомлення з алгоритмами. Алгоритми можуть надаватись педагогами у готовому вигляді, і тоді школярі, послуговуючись інструкцією-пам'яткою (блок-схемою, технологічною картою, картками-інструкціями, конспектами, зразками тощо), вирішують поставлене перед ними завдання або, під керівництвом учителя, продумують, моделюють і записують власний алгоритм, який можна буде надалі використовувати під час виконання вправ (евристичний метод, технологія активного навчання).

Аналізуючи наукові джерела з різних галузей пізнання [5], можна дати наступне визначення алгоритму. *Алгоритм* – це здійснювана за певними правилами система дій, за допомогою яких поопераційно, максимально ефективно у виконанні та часі вирішується намічене завдання. Відповідно *алгоритмізація навчання* – це масове або диференційоване застосування в освітньому процесі певної (-их) програми (-ам) інтелектуальних дій для реалізації наміченої мети (поставлених завдань) (Рібцун, 2024).

Власне слово «алгоритм» походить від імені середньовічного (VIII-IX ст.) перського математика, астронома, географа, історика, вченого-автора 9 творів аль-Хорезмі (Мухаммад ібн Муса аль-Хорезмі), який мешкав у стародавній державі Центральної Азії – Хорезмі. Праці аль-Хорезмі, особливо математичного змісту, були перекладені з арабської на латинську, а згодом і на інші європейські мови. Авторству аль-Хорезмі належать арабські цифри та прописування перших алгоритмів, тому його називали Алгарезмус, або Алгарезм.

Починаючи з середини ХХ ст. стали накопичуватись дослідження, спрямовані на аналіз значних інформаційних масивів і прийняття на цій основі практичних рішень, що

PEDAGOGY AND EDUCATION

активізувало появу в освіті інформаційно-комунікативних технологій, зокрема алгоритмізації навчання. Покрокові схеми виконання завдань почали застосовуватись не лише на уроках математики у вигляді алгоритмів основних арифметичних дій (додавання-віднімання, множення-ділення), вимірювання з використанням палетки, розв'язування рівнянь, побудови геометричних фігур тощо, а й на ін. уроках (української мови – перевірка орфограм, природознавства – виконання дослідів), що значно посилило їх ефективність, сприяло фундаментальному засвоєнню школярами навчального матеріалу [6].

Різні дослідники виокремлюють алгоритми в залежності від мети, намічених завдань, визначених дій, як-от: а) навчальні – у вигляді системи правил або вказівок, практичного супроводу, що виводиться на уроці під керівництвом учителя і за допомогою яких вирішують певне дидактичне завдання; б) розпізнавання – наявності переліку тих умов, завдяки яким можна розпізнати клас (вид) об'єкта; в) дозволяючі – у вигляді переліку альтернативних питань; г) узагальнюючі – передбачають широке охоплення однорідних правил; д) дихотомічні – у вигляді схем «згори донизу» з відповідями «так» або «ні» [7].

За складністю організації алгоритмічного процесу (логічною конструкцією) виділяють наступні види алгоритмів: а) лінійні; б) з повним або коротким розгалуженням (з умовами); в) з повторенням (циклічні; з поверненням до вже виконаних дій).

Лінійним є такий вид алгоритму, де всі операції виконуються одна за одною, ніби цифри на лінійці (початок → операція 1 → операція 2 →... → кінець). Ілюстрацією лінійного алгоритму, що використовується в роботі з дітьми з ОМП, є підготовка учнів до занять, коли, особливо на початкових етапах навчання, діти плутають, яке саме навчальне приладдя потрібно покласти на парту, готуючись до того чи іншого уроку.

Алгоритм з розгалуженням включає перевірку умови. Якщо зазначена умова дотримана, йде набір одних операцій, а якщо ні, то інший (ні ← перевірка умови → так; ні → послідовність операцій 1, так → послідовність операцій 2). Прикладом алгоритму з розгалуженням може слугувати розбір української народної казки «Котик і Півник». Котиком була висунута умова до Півника: «Ти ж нікого не пускай та й сам не виходь, хоч би

PEDAGOGY AND EDUCATION

хто й кликав». Перед Півником постав вибір: 1) не виходити з дому, тобто послухатись Котика: «То-ток, то-ток. Не велів коток!»; 2) вийти, щоб пригоститися пшеничкою, тобто порушити заборону і в результаті отримати негативний наслідок: «Котику-братику, несе мене лиска по каменю-мосту на своєму хвосту. Порятуй мене!»

Алгоритм з повторенням являє собою константну повторювану послідовність. Це, зокрема, зміна пір року, місяців, днів тижня, частин доби.

Через особливості психомовленневої діяльності здобувачі початкової освіти з ОМП потребують покрокових пояснень. Саме тому, щоб ознайомити учнів з поняттям алгоритму, найкраще це робити на практичному рівні у формі гри «Пригостимо пінгвіненя Піна». Вчитель розповідає школярам, що в Антарктиці, де завжди морозно, живе пінгвіненя Пін, яке ще ніколи не куштувало мандаринів. Педагог пропонує учням пригостити Піна і навчити правильно їсти мандарин, покроково даючи інструкцію. Школярі мають сказати, що спершу потрібно помити фрукт, далі очистити його від шкірки, яку викинути у смітник, а тільки потім ділити фрукт на скибочки і почергово класти до рота (дзьоба) та їсти, уважно слідкуючи, щоб не попадались зернятка, які слід виплюнути і викинути.

Дотримуючись алгоритму, можна виконувати як уже знайомі, так і нові завдання. Починають розмірковування над змістом алгоритму на основі того матеріалу, який є міцно закріпленим і зрозумілим. Педагог підкреслює важливість, доцільність, економність дотримання покрокової структури алгоритму, наголошуючи, що в одних випадках переставити елементи можна (наприклад, спочатку зробити ранкову гімнастику, а потім застелити ліжку), але у більшості випадків ні, бо це може призвести до семантичних помилок (зокрема, операції одягання та шлях до школи переставляти недоцільно).

Навичка виокремлювати елементи у поліструктурній діяльності надзвичайно важлива, адже учні, під керівництвом педагогів, оволодівши алгоритмічним мисленням, встановлюючи внутрішньо-, між- та метапредметні зв'язки, не тільки легше сприймають і запам'ятовують навчальну інформацію, роблять її зрозумілою, конкретизованою, а й вміють загалом ефективніше думати, зокрема творчо, планувати власну діяльність (не лише навчальну), сприймати і розуміти різні точки зору, більш

PEDAGOGY AND EDUCATION

гнучко реагувати на різноманітні виникаючі зміни, у т. ч. й в умовах кризових викликів сучасності [8].

Під час роботи за алгоритмами здобувачі початкової освіти з ОМП удосконалюють самостійні навчальні дії:

1) пізнавальні (пізнавально-логічні): а) визначення та формулювання пізнавальної цілі; б) пошук і виділення необхідної інформації, у т. ч. й і з застосуванням прийомів інформаційного пошуку; в) визначення, вибір найоптимальніших способів вирішення завдань; г) структурування отриманих знань; ґ) відтворення засвоєного навчального матеріалу по пам'яті; д) прискорення усвідомлення навчального матеріалу; е) створення власних алгоритмів для вирішення пошукових і творчих завдань;

2) регулятивні: а) планування відповідно до намічених завдань своєї діяльності, з урахуванням умов її реалізації; б) саморегулювання, мобілізація енергії, зусиль, зокрема вольових, на шляху до виконання завдання, орієнтування на якісний результат; в) прогнозування результату та часових рамок його виконання; г) покрокове і підсумкове контролювання та оцінювання отриманих результатів; д) перенесення загальних умовиводів на власні індивідуальні.

Завдяки використанню алгоритмів відбувається оптимізація, інтенсифікація, дедукція (від загального до конкретного) освітнього процесу, полегшується його управління за рахунок скорочення часу на вивчення певних предметів або явищ, здійснюється категоризація навчального матеріалу. Водночас не слід перевантажувати уроки алгоритмами, адже це може призвести до стандартизації, механізації мислення учнів, у деякій мірі применшити роль учителя [9].

Пропонуємо зразки алгоритмів, які доцільно використовувати під час роботи зі здобувачами початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами.

Першим алгоритмом, з яким знайомляться першокласники з ОМП, є алгоритм звукового, а згодом звуко-буквеного розбору слів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритм звуко-буквеного розбору слова

Розбір на рівні усного мовлення		
№	Послідовність	Приклад
1.	Чітко вимов слово	їжак
2.	Послідовно назви всі звуки в слові	[й], [і], [ж], [а], [к]

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 1

3.	Поділи слово на склади, визнач їх кількість	ї-жак – 2 склади
4.	Визнач наголошений склад	ї-жа́к – наголошений другий склад
5.	Назви літеру та охарактеризуй звук (-и), який (-і) вона позначає: голосний – наголошений або ненаголошений, приголосний – дзвінкий або глухий, твердий або м'який	Буква і позначає два звуки: [й] – приголосний, м'який, та [i] – голосний, ненаголошений. Буква ж позначає звук [ж] – приголосний, дзвінкий, твердий. Буква а позначає звук [a] – голосний, наголошений. Буква к позначає звук [к] – приголосний, глухий, твердий
6.	Поясни можливі причини невідповідності між кількістю звуків і кількістю букв	Звуків більше, ніж букв, бо літера і на початку слова «іжак» позначає два звуки: [й] та [i]
<i>Розбір на рівні писемного мовлення</i>		
№	Послідовність	Приклад
1.	Запиши у квадратних дужках усі звуки слова	Велика буква не використовується, звуки не з'єднуються: [ніна]
2.	Познач за потребою м'якість або подовження приголосних, звукосполучення	[осі́н':і́й] осінній [відлу́н':а] відлуння [шчен'а] щеня [джере́л'на] джерельна
3.	Визнач наголошений склад, постав наголос	[л'о́н'а] Льоня [дошчи́т'] дощить
4.	Запиши порядок з квадратними дужками слово	[дзв'і́нкий] дзвінкий [джм'і́л'] джмі́ль [ки́їв] Ки́їв
5.	Біля написаного слова постав тире, запиши кількість складів	[пе́н'] пень – 1 склад [лі́то] літо – 2 склади [куку́рудза] кукурудза – 4 склади
6.	Запиши кожну букву та відповідний (-і) звук (-и), охарактеризуй його (їх): голосний – наголошений або ненаголошений, приголосний – дзвінкий або глухий, твердий або м'який	[жит':а] життя – 2 склади ж – [ж] – пригол., дзв., тв.; и – [и] – гол., ненагол.; т – [т':] – пригол., глух., м'як.; т я – [а] – гол., наголош. 5 букв, 4 звуки

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 1

7.	Порахуй і запиши кількість букв, через кому – звуків. Запам'ятай, що є звуки, які не належать ані до дзвінких, ані до глухих: [в], [й], [м], [н], [н'], [л], [л'], [р], [р']	– = • = [˘джм'і́л'] джміль – 1 склад д – [˘дж] – пригол., дзв., тв.; ж / м – [м'] – пригол., дзв., м'як.; і – [і] – гол., наголос.; л – [л'] – пригол., м'як.; ь – [–] 6 букв, 4 звуки
----	--	--

Алгоритмізація має пронизувати увесь процес опанування української мови, стосуватися усіх складових мовленнєвої діяльності, у т. ч. й лексичної. Пропонуємо алгоритм лексичного розбору слова (див. табл. 2).

Таблиця 2

Алгоритм лексичного розбору слова

Розбір на рівні усного мовлення

№	Послідовність	Приклад
1.	Постав слово у початковій формі (називного відмінку чоловічого роду однини; неозначеній формі)	Тихо падає сніжок на дерева, на дашок. Початкова форма слова «падає» падати
2.	Визнач, до якої частини мови належить слово	Слово «тихо» є прислівником, бо відповідає на питання як?
3.	Визнач, яке це слово: одно- чи багатозначне	Слово «падає» багатозначне. В цьому реченні воно означає «випадати опадами». Має ще такі значення: а) втрачати рівновагу (хлопчик впав з велосипеда); б) поширюватись навколо (падає світло); в) ставати меншим (температура падає); г) припадати на звук (склад) (наголос падає)
4.	Визнач, слово вжито у прямому чи у переносному значенні; воно є застарілим чи загальноживаним	Слово «падає» вжито у прямому значенні, воно загальноживане
5.	Добери і назви синоніми, антоніми, пароніми до слова	Антоніми: тихо – гучно Синоніми: тихо – безшумно Пароніми: тихо – лихо

PEDAGOGY AND EDUCATION

Алгоритм може стимулювати інтелектуальну, творчу, мовленнєву діяльність дітей спочатку з побутовими (правила поведінки), а згодом лінгвістичними явищами. Варто звернути увагу, що під час вивчення української мови застосовують переважно алгоритми на логічну та граматичну складові, а от розробок щодо експресивно-семантичного компонента обмаль, що відкриває перспективи майбутніх досліджень. Наведемо приклад алгоритму морфологічного розбору слова на рівні усного та писемного мовлення (див. табл. 3).

Таблиця 3

Алгоритм морфологічного розбору слова

Розбір на рівні усного мовлення		
№	Послідовність	Приклад
1.	Постав питання до слова, визнач і назви частину мови	Перелітні (хто?) птахи дочекалися (чого?) весни Птахи – іменник, відповідає на питання «хто?»
2.	Назви іменник у початковій формі називного відмінка однини	Весни – іменник, відповідає на питання «чого?». Початкова форма – весна
3.	Визнач і назви загальною чи власною назвою є іменник	Іменники в реченні є загальними назвами
4.	Назви істоту чи неістоту називає іменник	Птахи – іменник є назвою істоти. Весни – іменник є назвою неістоти
5.	Визнач рід іменника (якщо форма однини) та число	Птахи – іменник стоїть у формі множини (вони) Весни – іменник стоїть у формі жіночого роду однини (її)
6.	Поставивши запитання, визнач відмінок іменника	У реченні слово «птахи» вжито в називному відмінку; слово «весни» – у родовому відмінку
7.	Визнач головним чи другорядним членом речення є слово	Слово «птахи» виступає у реченні головним членом, «весни» – другорядним
8.	Зміни слово за питаннями та визнач закінчення, основу	Слово «птахи» – це форма множини до слова «птаха». Щоб визначити закінчення, слід змінити слово: птаха, птахові. У слові «птахи» закінчення -и, основа – птах.

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 3

9.	Добери до слова кілька споріднених, визнач корінь, префікс, суфікс (за наявності)	Щоб визначити корінь слова «весна», потрібно дібрати споріднені: весняний, веснянка, веснонька. Отже корінь слова весн-
10.	Поясни чому слово написано саме так	Слово «весни́» («весна») пишеться з -е-, бо перевірочне слово «ве́сни» (у множині під наголосом)
<i>Розбір на рівні писемного мовлення</i>		
№	Послідовність	Приклад
1.	Постав питання до слова, визнач і назви частину мови	Лагідне (яке?) весняне (яке?) сонечко розбудило пухнасті (які?) вербові (які?) котики Лагідне – прикметник, відповідає на питання «яке?»
2.	Визнач іменник, з яким пов'язаний прикметник	Весняне (сонечко яке?) Вербові (котики які?)
3.	Назви прикметник у початковій формі називного відмінка чоловічого роду однини	Початкова форма – лагідний; весняний; пухнастий; вербовий
4.	За числом і родом іменника визнач число і рід прикметника	Прикметник «весняне» стоїть у формі середнього роду однини, бо іменник «сонечко» середнього роду.
5.	За відмінком іменника визнач відмінок прикметника	Прикметник «лагідне» стоїть у формі називного відмінка
6.	Визнач, головним чи другорядним членом речення є слово	У реченні прикметник є другорядним членом
7.	Зміни слово за питаннями та визнач закінчення, основу	Щоб визначити закінчення, слід змінити слово «лагідне»: лагідний, лагідного, лагідному. У слові «лагідне» закінчення <u>е</u> , основа – лагідн-

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 3

8.	Добери до слова кілька споріднених, визнач корінь, префікс, суфікс (за наявності)	Щоб визначити корінь слова «вербові», потрібно дібрати споріднені: верба, вербонька, вербичка. Отже корінь слова верб-, а суфікс -ов- - вербові
9.	Поясни чому слово написано саме так	У слові «вербовий» пишемо в корені -е-, бо перевірочне слово «верби» (іменник під наголосом)
10.	Перевір виконане завдання	Вербові (котики які?) – прикметник, початкова форма – вербовий; множина, другорядний член речення; верба, вербонька, вербичка. Вербові

Для успішного застосування алгоритму важлива сформованість навичок самоперевірки та самоконтролю, що забезпечується багаторазовими повтореннями. Засвоєння суті алгоритму, усвідомлення послідовності та кількості операцій, підкріплена контролем і оцінкою власної діяльності дає змогу ще під час виконання завдання виправити допущені помилки і досягти успішних результатів. Пропонуємо алгоритм синтаксичного розбору речення (див. табл. 4).

Таблиця 4

Алгоритм синтаксичного розбору речення

Розбір на рівні усного мовлення

№	Послідовність	Приклад
1.	Прочитай речення	Навіщо восени руда білочка горішки збирає?
2.	Визнач, це розповідне, питальне чи спонукальне речення за метою висловлювання	Це речення є питальним, адже запитує у нас про білочку

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 4

3.	Назви, яке це речення за інтонацією (емоційним забарвленням) - окличне чи неокличне	Речення є неокличним
4.	Визнач, це просте чи складне речення за будовою	Речення є простим, адже має тільки одну граматичну основу
5.	Скажи, речення є не- чи поширеним за наявністю другорядних членів?	Речення є поширеним, адже в ньому наявні другорядні члени
6.	Охарактеризуй головні члени речення, назви до яких частин мови вони належать	(Хто?) білочка - це підмет, виражений іменником. Білочка (що робить?) збирає. Збирає - це присудок, виражений дієсловом
7.	Використовуючи запитання, встанови зв'язки слів у реченні	(хто?) білочка (що робить?) збирає, білочка (яка?) руда, збирає (що?) горішки, збирає (коли?) восени
8.	Охарактеризуй другорядні члени речення, назви до яких частин мови вони належать	Білочка (яка?) руда. Руда - це другорядний член речення, виражений прикметником. Збирає (що?) горішки. Горішки - це другорядний член речення, виражений іменником. Збирає (коли?) восени. Восени - це другорядний член речення, виражений прислівником
<i>Розбір на рівні писемного мовлення</i>		
№	Послідовність	Приклад
1.	Прочитай речення	Які красиві блискучі каштани лежать під деревом!
2.	Визнач, це розповідне, питальне чи спонукальне речення за метою висловлювання	Речення спонукальне, бо його метою є захоплення
3.	Назви, яке це речення за інтонацією (емоційним забарвленням) - окличне чи неокличне	Речення окличне - в його кінці стоїть знак оклику
4.	Визнач, це просте чи складне речення за будовою	Речення просте, бо має одну граматичну основу: <u>каштани лежать</u>

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 4

5.	Скажи, речення є не- чи поширеним за наявністю другорядних членів?	Речення є поширеним, адже має другорядні члени: <u>красиві блискучі</u> (каштани) <u>під деревом</u>
6.	Охарактеризуй головні члени речення, назви до яких частин мови вони належать	(Що?) <u>Каштани</u> – це підмет, виражений іменником. Каштани (що роблять?) <u>лежать</u> . Лежать – це присудок, виражений дієсловом
7.	Використовуючи запитання, встанови зв'язки слів у реченні	<u>Каштани</u> (які?) <u>красиві блискучі</u> (що роблять?) <u>лежать</u> (де?) <u>під деревом</u>
8.	Охарактеризуй другорядні члени речення, назви до яких частин мови вони належать	Красиві, блискучі – це другорядні члени речення, виражені прикметниками. Деревом – це другорядний член речення, виражений іменником
9.	Перевір виконане завдання	Які <u>красиві блискучі каштани лежать під деревом!</u> (спонук., окл., пр., пошир.) Каштани (що роблять?) <u>лежать</u> ; каштани (які?) <u>красиві блискучі</u> ; <u>лежать</u> (де?) <u>під деревом</u>

Здобувачі початкової освіти з ОМП повинні мати чіткі орієнтири, де можна застосовувати той чи ін. алгоритм, спрямовуючи свою увагу під час проходження певної теми на виконання ряду операцій. Саме це демонструє практичність використання алгоритмізованого навчання, яке поступово поширюється за межі школи і надає змогу учням використовувати алгоритми в різноманітних видах діяльності. Наведемо приклад алгоритму складання плану тексту (див. табл. 5), адже планування – основа будь-якої роботи.

Таблиця 5

Алгоритм складання плану тексту

Текст
Андрійко і Ніна, школярі-першокласники, поверталися зі школи. На шляху був яроч. Припекло сонце, розтанув сніг, і ярком потекла вода. Шумить бурхливий потік. Стоять перед потоком Андрійко і Ніна. Андрійко швидко перебрів через потік, став на протилежному березі. Подивився хлопчик на Ніну й соромно йому стало. Бо він же в чобітках, а Ніна – в черевичках. Як же вона перебрере? «Ой,

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 5

<p>як недобре я зробив, – подумав Андрійко. – Чому я не зразу побачив, що Ніна в черевичках?». Андрійко перебрів через потік потік назад, підійшов до Ніни й каже: «Це я хотів довідатись, чи глибоко. Бо переправлятися будемо вдвох». «Як? – здивувалася Ніна. – Адже я в черевичках». «Сідай мені на спину, – сказав Андрійко». Ніна сіла на спину Андрійкові й хлопчик перевіз її. (Василь Сухомлинський)</p>	
<p>Алгоритм</p>	
<p>Прочитай текст. Зверни увагу на емоційний стан героїв. Виконай словникову роботу. Значення яких слів тобі невідомі? (ярок, перебрів) Знайди в тексті початок (зачин, основну частину, кінцівку). 4. Подумай, яким одним реченням можна передати зміст кожної частини тексту?</p>	
<p>Текст</p>	<p>План</p>
<p>Андрійко і Ніна, школярі-першокласники, поверталися зі школи.</p>	<p>1. Звідки поверталися діти додому?</p>
<p>На шляху був ярк. Припекло сонце, розтанув сніг, і ярком потекла вода. Шумить бурхливий потік. Стоять перед потоком Андрійко і Ніна.</p>	<p>2. Що побачили діти на своєму шляху?</p>
<p>Андрійко швидко перебрів через потік, став на протилежному березі. Подивився хлопчик на Ніну й соромно йому стало. Бо він же в чобітках, а Ніна – в черевичках. Як же вона перебрере? «Ой, як недобре я зробив, – подумав Андрійко. – Чому я не зразу побачив, що Ніна в черевичках?».</p>	<p>3. Чому Андрійкові стало соромно?</p>
<p>Андрійко перебрів через потік назад, підійшов до Ніни й каже: «Це я хотів довідатись, чи глибоко. Бо переправлятися будемо вдвох». «Як? – здивувалася Ніна. – Адже я в черевичках». «Сідай мені на спину», – сказав Андрійко. Ніна сіла на спину Андрійкові й хлопчик перевіз її.</p>	<p>4. Як Андрійко виправив свою помилку?</p>
<p>Запиши речення до плану в такій самій послідовності, як описано події. 6. Переконайся, що за записаним планом ти можеш переказати текст зберігаючи зв'язок між окремими частинами, не пропустивши головного.</p>	

Вивчення віршів напряму пов'язано зі станом сформованості мнестичних процесів. Однак учні з ОМП, маючи достатньо

PEDAGOGY AND EDUCATION

збережену пам'ять, не можуть відразу запам'ятати віршовані рядки, що зумовлено незнанням послідовності операцій, які слід виконати. Саме тому пропонуємо алгоритм вивчення віршів молодшими школярами з ОМП (див. табл. 6).

Таблиця 6

Алгоритм вивчення віршів

<i>Віршований текст</i>	
Як виросту - збудую хату, На хаті колесо приб'ю, А там я поселю крилату Лелечу клекітну сім'ю. Нехай розводиться, гніздиться По всіх деревах і хатах, Нехай мені щоночі сниться, Що я літаю, наче птах. (Дмитро Павличко)	
<i>Алгоритм</i>	
Двічі повільно прочитай вірш. Виконай словникову роботу. Значення яких слів і виразів тобі невідомі? (пояснення слів і виразів: на хаті колесо приб'ю (колесо від воза), гніздиться, клекітна сім'я).	
3. Дай уголос відповіді на запитання:	
<i>Віршовані рядки</i>	<i>Питання до тексту</i>
Як виросту - збудую хату,	Про що мріє хлопчик?
На хаті колесо приб'ю,	Що хоче прибити на хаті хлопчик?
А там я поселю крилату Лелечу клекітну сім'ю.	Чію сім'ю він мріє поселити в новоствореному гнізді?
Нехай розводиться, гніздиться По всіх деревах і хатах,	Що зробить лелеча сім'я?
Нехай мені щоночі сниться, Що я літаю, наче птах.	Які сни хотів би бачити хлопчик?
4. Ще раз прочитай вірш, супроводжуючи його рухами або замальовками на аркуші:	
<i>Віршовані рядки</i>	<i>Питання до тексту</i>
Як виросту - збудую хату,	Руки підняти вгору, потягнутись; показати зведеними під кутом долонями «дашок»
На хаті колесо приб'ю,	Показати «дашок»; круговими рухами колесо; стукати кулачком по кулачку
А там я поселю крилату Лелечу клекітну сім'ю.	Долонею вказати напрямок; руками імітувати рухи крил; закинути голову назад («клекітна»); скласти пальці в «замок»
Нехай розводиться, гніздиться По всіх деревах і хатах,	Розвести руки в сторони («розводиться»); покласти долоню на долоню («гніздиться»); змахи зі сторони в сторони піднятими вгору руками; зробити «дашок»

PEDAGOGY AND EDUCATION

Продовження табл. 6

Нехай мені щоночі сниться, Що я літаю, наче птах.	Показати долонями на себе; покласти складені долоні під шок; покласти руку на груди; руками імітувати рухи крил
Відтвори зміст вірша за опорними словами. Повтори вірш за скороченою опорою. 7. Закрий книжку. Розкажи вірш не підглядаючи. Розкажи, про що мрієш ти?	

Отже, алгоритми своєю структурованістю, мінімізованістю та чіткістю виступають гарантом якості освітнього процесу, є ефективним засобом формування у школярів наочно-образного, абстрактно-логічного, репродуктивного, творчого мислення, цілеспрямованої організації мисленнєвої діяльності, розуміння навчального матеріалу, його усвідомлення, генералізації, впорядкованості, міцності засвоєних знань, можливості диференціації, переносу, становлення і подальшого удосконалення формування у здобувачів початкової освіти з ОМП пізнавальних і регулятивних навчальних дій, зміцнення граматичних, орфографічних навичок, звукового, звуко-буквенного, лексичного, морфологічного, синтаксичного аналізу, пропедевтики лінгвістичних помилок [10].

Запровадження алгоритмізації навчання в освітній процес у гармонійному поєднанні з використанням ігрових практик, цікавих інструментів і ресурсів, посиленням ролі самостійної роботи школярів, інтегративної роботи в підгрупах з наданням можливості учням висловлювати власну думку реалізують комплексну стратегію захопливої та ефективної роботи з дітьми з особливими мовленнєвими потребами.

References:

- [1] Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с. іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730353/>
- [2] Рібцун Ю. В. Здобувачі початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами крізь призму розвитку різномодальних каналів сприймання. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: зб. наук. пр. (до 220-ї річниці з дня заснування університету)*. Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. С. 158–161. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14967>
- [3] Beckmann J., Dobat H. Zur Validierung der Diagnostik intellektueller

PEDAGOGY AND EDUCATION

- Lernfähigkeit. Zeitschrift für Pädagogische Psychologie. 2000. 14 Jahrgang. Heft 2. S. 96-105.
- [4] Матвієнко М. П. Теорія алгоритмів. Київ : Ліра-К, 2014. 340 с.
- [5] Яковлева А. Сучасний тлумачний словник української мови: 55 000 слів. Х. : Торсінг 2020. 672 с.
- [6] Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для вищ. навч. закл. К. : Грамота, 2013. 504 с.
- [7] Халецька З. П., Нарадовий В. В. Математична логіка та теорія алгоритмів: навч. посіб. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. 128 с.
- [8] Kaplia O., Ribtsun Y., Barbashova I., Chobaniuk M., Ptashchenko O. Development of Ukrainian education in the conditions of military incursion. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. Volume 6. Issue 10. P. 1-6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740752>
- [9] Пошевеля С. М. Алгоритмізація навчання на уроках української мови та використання ІКТ в організації роботи класного керівника. *Класна оцінка: освітній портал*. 2013. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/algoritmizatsiya-navchannya-na-urokakh-ukrayinskoj.html>
- [10] Рібцун Ю. В. Концептуально-теоретичні основи корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Development trends in special and inclusive education in the context of the European dimension: theory and practice*: Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 189-204. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/742287>